

Učenje ter uporaba čitalniškega gradiva v čitalnici šolske knjižnice Osnovne šole Prule

Learning and the use of reading-room materials in the reading-room of Primary School Prule school library

> Gregor Škrli

Izvleček

Namen članka je predstaviti čitalnico, pomembnost uporabe le-te in čitalniškega gradiva pri pouku in drugem delu učencev. Predstavljeni so čitalniško gradivo in njegova fizična ureditev ter dostopnost. Opisan je primer dela oz. pouka v šolskem letu, ko smo po celotni vertikali (v vseh razredih) izvedli po eno uro knjižničnega informacijskega znanja (KIZ) v čitalnici. Na kratko je omenjen tudi sodobni del čitalniške zbirke – IKT-oprema, saj je v knjižnici poleg e-bralnika in računalniških tablic tudi i-tabla. Za doseganje ciljev in pravilno uporabo gradiva je pomembno, da učenci poznajo različne vrste informacijskih virov in ločijo gradivo po namenu. Zelo priporočljivo je imeti izdelana merila, na podlagi katerih določimo, katero je tisto gradivo, ki sodi v čitalniško zbirko.

Ključne besede

Šolska knjižnica, čitalnica, gradivo, KIZ, IKT, pouk, učenje

UDK 027.8:022.5:024.5

Abstract

The paper aims to present the reading-room, the importance that both, the reading-room and its materials are used in teaching and other school work. It present the reading-room materials, and its physical arrangement and availability. It describes an example of an entire school year where each class received one hour of the Library and information knowledge in the reading room. It also briefly mentions the modern part of the reading-room collection – the ICT equipment, namely e-reader, tablet computers, and i-blackboard. To achieve learning goals and for appropriate use of the materials it is important that the pupils know various types of materials, and distinguish them according to purpose. It is very recommendable to prepare the criteria to identify which library materials should be put in the reading-room collection.

Keywords

school library, reading-room, library materials, Library and information knowledge, teaching, learning

Uvod

Čitalnica je poseben prostor ali del knjižnice, s svojim čitalniškim redom oz. pravili, namenjen tihi uporabi, učenju in branju gradiva, ki je dostopno v čitalniških prostorih. Čitalnic je lahko več vrst – revijska čitalnica, časopisna čitalnica, referenčna, glasbena, rokopisna, učiteljska ipd. (odvisno od namena čitalnice in prostorskih zmogljivosti). Tudi šolske knjižnice imajo čitalnice. Kljub temu da v današnjih časih večina stremi k takojšnjemu pridobivanju informacij, se pravi z enim klikom ali hiperpovezavo je mladim uporabnikom oz. učencem potrebno in nujno predstaviti namen in uporabnost čitalnice ter pomen tiskanega gradiva, kako pomembna je čitalniška oz. referenčna literatura, kolikšno vlogo igra pri njihovem učenju, poglobljanju znanja in raziskovanju. Tako se v šolski knjižnici OŠ Prule z uporabo in brskanjem po čitalniški literaturi učenci prvič srečajo že v prvem razredu, ko v okviru predmetov spoznavanje okolja (SPO) in KIZ spoznavajo šolo in orientacijo v prostorih. V drugem

razredu pa čitalnico spoznajo bolj namensko. In nato skladno z učnimi načrti in cilji KIZ skozi svoje šolanje nadgrajujejo znanje o čitalnici in v njej (kar bo predstavljeno v nadaljevanju članka). V prispevku bosta opisana uporaba in pomen čitalniškega gradiva pri pouku in drugem delu učencev naše šole.

Čitalnica in gradivo v šolski knjižnici

Pravila uporabe čitalnice so zapisana v knjižničnem ali čitalniškem redu šolske knjižnice. V čitalnici se nahaja in je dostopna organizirana zbirka gradiva. Bibliotekarski terminološki slovar opredeljuje čitalniško zbirko kot knjižnično gradivo, ki je postavljeno v čitalnici (Bibliotekarski, 2009). Referenčno zbirko pa opredeli kot knjižnično zbirko referenčnega gradiva, navadno za uporabo v čitalnici (ibid., 2009).

»Knjižnice s prostim pristopom do gradiva postavljajo v čitalnico priročnike (enciklopedije, slovarje ipd.), atlase, tekoči letnik časnikov in časopisov in podobno gradivo.« (Osnove, 1987, str. 137) V vsaki knjižnici je dobro imeti določene kriterije oz. navodila,¹ na podlagi katerih se knjižničar sam odloči, kakšno oz. katero je tisto gradivo, ki sodi v čitalniško zbirko knjižnice. Poleg ustaljene čitalniške zbirke lahko še:

- vrednejše gradivo;
- miniature;
- enouporabniško neknjižno gradivo (slovar na CD-ju, IP-dostopi, licence);
- revije ali le zadnji izvodi revij;
- nova oz. zadnja številka stripa, ki je prvotno dostopna za motivacijo branja;
- bolj iskana literatura (en izvod za tujo bralno značko).

Tudi v sklopu šolske knjižnice OŠ Prule je čitalnica, kjer se učenci lahko učijo, izbirajo ter pregledujejo gradivo za referate, iščejo podatke po spletu in neknjižnem gradivu. Nekaj gradiva, del knjižnične zbirke, je postavljeno ločeno od prostega pristopa, namenjeno le uporabi v čitalnici in se ga ne da izposoditi na dom (zaradi velikosti ali redkosti). Med čitalniško gradivo naše knjižnice sodijo: referenčna literatura (enciklopedije, leksikoni, slovarji, priročniki, almanahi ipd.), miniature, domoznansko gradivo (lastne izdaje – šolske publikacije, raziskovalne naloge itd.), dragoceni tiski (Biblija, Brižinski spomeniki, Slava vojvodine Kranjske, faksimili raznih del itd.), rokopisi, letopisi, serijske publikacije in gradivo, ki ima arhivsko vrednost (posvetila avtorjev ali knjige pisateljev, ki so nekoč učili na šoli).

Slika 1: Ena izmed polic s čitalniškim gradivom. Rumena nalepka na hrbtu že od daleč opozarja na uporabo v čitalnici (foto: G. Škrlić).

¹ Navodila je smiselno zapisati v enem izmed temeljnih dokumentov knjižnice (letni delovni načrt ali knjižnični red, morebiti tudi v nabavni politiki pri poglavju o katalogizaciji in inventarizaciji gradiva).

Čitalniško gradivo ima na nalepki v signaturi oznako Čit (predstavlja podlokacijo) in na hrbtu rumeno nalepko. Gradivo je del čitalniške oziroma referenčne zbirke. Vedno je na voljo v šolski knjižnici, dostopno na posebnih policah v čitalnici.

Slika 2: Nalepka na čitalniškem gradivu s signaturo označuje prostor in postavitev (foto: G. Škrli).

Poleg uporabe gradiva v čitalnici, v COBISS-ovemu segmentu izposoja, vodimo oz. beležimo tudi čitalniško izposajo (pomembno za statistične podatke, ki se vpisujejo tudi v vprašalnik Statističnega urada RS). Ravno tako se v katalogu COBISS/OPAC izpisujejo statusi, da je gradivo označeno z izposajo za čitalnico. Kljub vidnim oznakam na gradivu se zgodi, da si kdo želi določeno čitalniško gradivo izposoditi (ne vedoč, ne namenoma). Takrat sistem COBISS opozori, da je gradivo čitalniško, kar je programsko urejeno s stopnjo dostopnosti (omejena dostopnost – čitalnica).

Statusi v izposoji		
Št.	Podatki o izvodu (signatura - lokacija, inventarna št. ...)	Status izvoda
1.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/9	prosto - za čitalnico
2.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/16	prosto - za čitalnico
3.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/14	prosto - za čitalnico
4.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/12	prosto - za čitalnico
5.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/11	prosto - za čitalnico
6.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/7	prosto - za čitalnico
7.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/2	prosto - za čitalnico
8.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/6	prosto - za čitalnico
9.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/10	prosto - za čitalnico
10.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/3	prosto - za čitalnico
11.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/13	prosto - za čitalnico
12.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/1	prosto - za čitalnico
13.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/8	prosto - za čitalnico
14.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/5	prosto - za čitalnico
15.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/15	prosto - za čitalnico
16.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/4	prosto - za čitalnico

Slika 3: Prikazan status izbranega zapisa v COBISS/OPAC-u (foto: G. Škrli).

Statusi v izposoji		
Št.	Podatki o izvodu (signatura - lokacija, inventarna št. ...)	Status izvoda
1.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/1	prosto - za čitalnico
2.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/6	prosto - za čitalnico
3.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/6	prosto - za čitalnico
4.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/3	prosto - za čitalnico
5.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/2	prosto - za čitalnico
6.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/7	prosto - za čitalnico
7.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/15	izposojeno - v čitalnico, rok vrnitve: 11.09.2011
8.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/13	izposojeno - v čitalnico, rok vrnitve: 11.09.2011
9.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/4	izposojeno - v čitalnico, rok vrnitve: 11.09.2011
10.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/11	izposojeno - v čitalnico, rok vrnitve: 11.09.2011
11.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/16	izposojeno - v čitalnico, rok vrnitve: 11.09.2011
12.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/12	izposojeno - v čitalnico, rok vrnitve: 11.09.2011
13.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/9	izposojeno - v čitalnico, rok vrnitve: 11.09.2011
14.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/10	izposojeno - v čitalnico, rok vrnitve: 11.09.2011
15.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/14	izposojeno - v čitalnico, rok vrnitve: 11.09.2011
16.	Čitalnica 03 ENCIKLOPEDIJA/5	izposojeno - v čitalnico, rok vrnitve: 11.09.2011

Slika 4: Prikazan status izbranega zapisa v COBISS/OPAC-u, ki je gradivo v čitalniški izposoji (foto: G. Škrli).

Pouk KIZ in čitalnica

Za dosego tega, kar je zapisano v Kurikulu knjižnično informacijsko znanje za osnovno šolo, da »ob koncu osnovne šole zna učenec uporabljati informacijske vire za samostojno reševanje problemov in je samostojen uporabnik knjižnice, njenega gradiva in informacijskih virov« (Knjižnično, 2009, str. 14) ter tako postane samostojen uporabnik knjižnice, njenega gradiva in informacijskih virov, je potrebno večletno delo in učenje uporabe knjižnice. Učence vsako leto postopoma navajamo na pravilno uporabo literature (skladno s cilji KIZ) in tako naj bi do konca šolanja usvojili cilje, pričakovane rezultate ter postali informacijsko pismeni ter usposobljeni za samostojno delo z gradivom. V kurikulu KIZ za osnovno šolo so zapisani tudi pričakovani rezultati ob koncu tretjega triletja (Knjižnično, 2009, str. 15):

- učenec spoznava vlogo in pomen informacij za učenje, osebnostno rast in delovanje v družbi;
- pozna značilnosti pojmov podatek in informacija;
- pozna vire za splošno, specialno in tekoče informiranje in razume izbor iskalne strategije;
- razširja vedenje o dostopnosti in organizaciji informacij v knjižničnem sistemu in zunaj njega in;
- pozna elemente za kritično presojo lokacije informacij,
- uporablja bibliografske in druge (elektronske) zbirke podatkov;
- zna izbrati vire za raziskovalne, informacijske, učne in sprostivne namene;
- vire uporablja etično in zakonito (citira in navaja reference) in zmore ovrednotiti svoje delo.

Kurikul knjižnično informacijsko znanje za osnovno šolo zajema več ciljev in vsebin, ki so povezani s čitalnico (vsako leto bolj izpostavimo enega izmed ciljev KIZ: da učenci uporabljajo referenčno in poučno gradivo za pridobitev stvarnih informacij). Vsebine vsako leto prilagodimo in uskladimo s predmeti po triletjih z učitelji, ki želijo sodelovati ter izvesti del pouka tudi v knjižnici oziroma v čitalnici. Naj navedem nekaj primerov povezav s predmeti in cilje, ki smo jih zastavili in uresničili v enem izmed preteklih šolskih let: organizirali smo skriti zaklad za učence četrtega in petega razreda (skozi igro so se učili iskati besede po leksikonih, slovarjih); v četrtem in petem razredu se v povezavi z angleščino učenci učijo delati z večjezičnimi slovarji; v šestem razredu pri zgodovini uporabljajo pisne vire, pri slovenščini se učijo navajati literaturo; ravno tako ponovijo navajanje literature pri KIZ v višjih razredih in pri raziskovalnih in projektnih nalogah.

Razpredelnica prikazuje predmete in cilje ter cilje KIZ po posameznih razredih za eno izmed učnih ur KIZ, ki smo jih z učitelji načrtovali v šolskem letu 2009/2010 ob uporabi čitalnice (ura je bila izvedena v čitalnici ob uporabi čitalniškega gradiva). Preostale ure KIZ so bile načrtovane skladno s kurikulumom brez posebnega poudarka na čitalnici.

Raz.	Predmet	Cilji predmeta	Cilji KIZ
1	Spoznavanje okolja	Spoznajo različne prostore in delavce v šoli. Spoznajo temeljna šolska pravila. Spoznajo, da ima šola svoj časopis.	Seznani se z lokacijo knjižnice in čitalnice. Navajajo se na primerno obnašanje v knjižnici.
2	Spoznavanje okolja	Spoznajo organiziranost šole. Orientirajo se v šolskih prostorih.	Samostojno orientiranje v knjižnici. Znajo pravilno ravnati s knjigami in drugim knjižničnim gradivom.
3	Slovenščina	Iščejo novice o aktualnih in zanimivih dogodkih v časopisih in revijah. Vadijo tekoče in pravilno tiho branje.	Znajo prosto pristopiti h gradivu in izbrati ustrezno neumetnostno besedilo. Širijo literarno obzorje, se seznajajo z novostmi.

Raz.	Predmet	Cilji predmeta	Cilji KIZ
4	Naravoslovje in tehnika	Spoznajo, kako so nastale prve knjige.	Razumejo postopek nastanka in zgradbo knjige. Spoznajo razvojno pot knjige od avtorja do bralca.
5	Angleščina	Razlikujejo med zapisom in izgovorom. Vedo, da se pisna in govorna angleščina razlikujeta.	Se seznanijo z različnimi informacijskimi viri kot viri informacij.
6	Zgodovina	Spoznajo, s čim si pomagamo pri preučevanju preteklosti. Spoznajo pomen ohranjanja in varovanja virov.	Spoznajo vrste referenčnih virov. Usvojijo način iskanja informacij s pomočjo referenčnih virov.
7	Slovenščina	Uporabljajo slovarske priročnike v knjižni in elektronski obliki (SSKJ, Veliki slovar tujk). Uporabljajo pravopisne priročnike (v knjižni in elektronski obliki).	Se navajajo in razumejo pomen citiranja literature pri referatih, seminarjskih in raziskovalnih nalogah.
8	Angleščina	Se učijo uporabljati različne vire informacij. Poiščejo določene informacije v različnih virih.	Spoznajo in ločijo različne vrste slovarjev. Znajo uporabiti različne slovarje za določen namen.
9	Geografija	Znajo uporabiti različne načine zbiranja in prikazovanja geografskih informacij.	Znajo uporabljati informacijske vire pri raziskovalnem delu za samostojno reševanje problemov.

V šolskem letu 2009/2010 smo ure KIZ v knjižnici realizirali skladno z načrtom. Ure oz. učno snov smo pri določenih predmetih prilagodili temi, ki se je v mesecu obravnavala (gradivo je bilo povezano z vsebino – določena tema pri angleščini, učna snov pri geografiji itd.).

Vsako učno uro smo začeli z razlago in podajanjem navodil ter prikazom oz. predstavitvijo gradiva in načinom iskanja (pri slovarjih in leksikonih usmeritev v iskanje po abecedi, po geslih oz. besedah). Učencem smo frontalno prikazali gradivo, ob tem so bile seveda pomembne dinamičnost pouka in aktivnost učencev (upoštevanje njihovih zmožnosti – diferenciacija in individualizacija) ter uporabnost znanja. Delo pri nekaterih urah je potekalo v skupinah, pri drugih pa individualno. Na fotografijah, ki sledijo, je prikaz učenja v čitalnici ter uporabe čitalniškega gradiva (v sklopu pouka).

Slika 5: Učenci pri uporabi neknjižnega gradiva. V čitalniški računalnik so vstavili zgoščenko z gradivom in literaturo za reševanje učnega lista pri pouku zgodovine (foto: G. Škrli).

Slika 6: Pouk angleščine v petem razredu, kjer so se učenci učili uporabljati slovarje. Za vsakega učenca je bil na voljo slovar za individualno iskanje (foto: G. Škrli).

Slika 7: Na sliki učenci iščejo razlage besed z učnega lista slovenščina 6, ki so jih morali v čitalnici, kot skupina, razložiti s pomočjo SSKJ (foto: G. Škrli).

Slika 8: Uporaba čitalniškega gradiva (slovnični priročnik) pri reševanju projektne naloge za slovenščino v sedmem razredu (foto: G. Škrli).

IKT-oprema čitalnice

V šolski knjižnici imamo že od leta 2009 e-bralnik,² ki ni namenjen izposoji, temveč uporabi v čitalnici, branju, dodatni motivaciji ter obogatitvi pouka (kadar se učimo o nosilcih³ informacij, branju na drugačen način, projektno delo itd.). Učenci kot tudi učitelji so e-bralnik dobro sprejeli (že po prvi predstavitvi za kolektiv so pripomoček z zanimanjem uporabljali). V zadnjih letih smo pri pouku prešli na i-table ter interaktivne učbenike, tako imamo tudi v knjižnici ustrezno opremo ter i-gradiva. Ob vpeljavi i-gradiv so za učence pri pouku ter branju postali aktualni, bolj uporabni oz. priročni tablični računalniki. Programi in gradiva so zasnovani tako, da se uporabljajo in upravljajo interaktivno in ne samo statično, kot se gradiva na e-bralniku (bralnik podpira formate epub, mobi in pdf). A kljub dejstvu, da je tehnologija že del vsakdana, v knjižnici in čitalnici poudarjamo in poučujemo rabo fizičnega oz. tiskanega gradiva.

Slika 9: Na zgornji polovici slike sta dekleti pred leti z zanimanjem uporabljali e-bralnik v čitalnici. Spodnja slika prikazuje tekoče leto, ko dekleta berejo knjige na tabličnem računalniku (foto: G. Škrli).

² O tem več v članku Bralnik e-knjig KolibriV3 na Osnovni šoli Prule (Škrli, 2009).

³ Nosilci informacij, na katerih se ohranjajo določene informacije, so npr. papir, trak, spominske kartice, kompaktni disk, zgoščenka ipd.

Sklep

V prispevku so predstavljeni čitalnica ter pomen in uporaba čitalnice ter čitalniškega gradiva pri pouku in drugem delu učencev naše šole. Posebej sem izpostavil šolsko leto 2009/2010 in načrtovanje pouka KIZ v okviru čitalnice.

Čitalnica OŠ Prule je poseben prostor oz. del knjižnice, ki hkrati sprejme 34 učencev. Obnašanje v čitalnici in njeno uporabo določa knjižnični oz. čitalniški red (tiha uporaba čitalnice za učenje, branje gradiva, reševanje nalog, križank itd.). Namenjena je učencem za učenje, opravljanje domačih nalog, branje, igranje namiznih iger, izdelovanje plakatov idr. Učencem so na voljo tudi računalniki za reševanje domačih nalog, pisanje seminarskih nalog, iskanje informacij po spletu ipd. Poleg računalnikov so na voljo e-bralnik, tablični računalnik in organizirana zbirka čitalniškega gradiva (priročniki, slovarji, leksikoni, atlasi, enciklopedije, zemljevidi, letopisi, bibliografije, katalogi idr.). Zelo pomembno je, da učenci spoznajo primarne in sekundarne informacijske vire in jih znajo pravilno uporabljati. Kljub vsej tehnologiji sta še vedno pomembna uporaba tiskanega gradiva v fizični obliki in iskanje po knjigah, zato je še vedno treba posebno pozornost posvečati tiskani knjigi do konca šolanja. Mlade bralce je treba naučiti iskati informacije, vire in rešitve zastavljenih problemov. Za doseganje ciljev in pravilno uporabo gradiva je pomembno, da učenci poznajo različne vrste informacijskih virov in ločijo gradivo po namenu. Zelo priporočljivo je imeti izdelana merila, na podlagi katerih določimo, katero je tisto gradivo, ki sodi v čitalniško zbirko.

Viri

Bibliotekarski terminološki slovar (2009). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, Narodna in univerzitetna knjižnica.

Knjižnično informacijsko znanje. Kurikul: osnovna šola (2009). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 17. 6. 2013 s spletne strani: http://www.zrss.si/pdf/080711123601_l-k-knjiznicno_informacijsko_znanje_os-sprejeto.pdf.

Osnove knjižničarstva (1987). Ljubljana: Posebna izobraževalna skupnost za kulturo.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (1994). Ljubljana: DZS.

Škrli, G. (2009). Bralnik e-knjig Kolibri V3 na Osnovni šoli Prule. Šolska knjižnica, let. 19 (2/3), 205–206.

> **Gregor Škrli**, univ. dipl. bibl., je zaposlen kot knjižničar na Osnovni šoli Prule v Ljubljani.
Naslov: Prule 13, 1000 Ljubljana
Naslov e-pošte: gregor.skrli@guest.arnes.si